

DEMNITATEA UMANĂ ȘI PROVOCĂRILE LUMII CONTEMPORANE

LAURA ANTOANETA SAVA *

Fenomenul globalizării și dezvoltarea relațiilor internaționale au atras după ele apariția pe scena politică a unui număr de actori non-statali (indivizi, asociații, fundații, corporații trans-naționale, grupuri de interese etc.) care s-au impus și pe plan internațional, influențând statele în procesul de elaborare a normelor de drept internațional.

Depășindu-se teoria clasică a suveranității¹, anumite limitări ale suveranității statelor pot fi justificate uneori de rațiuni umanitare, deși art. 2 din Carta de la San Francisco statuează că nici una dintre dispozițiile sale „nu autorizează Națiunile Unite să intervină în afacerile care sunt dependente în mod esențial de competența națională a unui stat”. Principiul suveranității a prevalat asupra principiului umanității, iar drepturile statelor au avut întâietate asupra drepturilor omului. Represiunea populației civile kurde, considerată simplă situație de tulburări și tensiuni interne, nu a putut autoriza decât în mod excepțional o intervenție militară în primăvara anului 1991, în timp ce invazia Kuweit-ului, stat suveran, de către Irak, a fost calificată drept „conflict armat internațional” după normele Convenției de la Geneva și protocolurile adiționale din 1977, antrenând intervenția coaliției autorizate de către Consiliul de securitate al Națiunilor Unite².

Numeroase organizații non-guvernamentale au înțeles totuși să intervină în situațiile de criză, în sensul acordării de ajutoare umanitare fără a urmări, prin aceasta, să aducă atingere suveranității statelor. Autorii de specialitate au încercat să adauge acestei „datorii de ingerință umanitară”, văzută ca o obligație morală, a-juridică pentru moment, un „drept la asistență umanitară”, un fel de drept de creanță pe care țările slab dezvoltate l-ar putea opune statelor bogate în temeiul a

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: savaantoaneta@yahoo.com.

¹ Pentru detalii, a se vedea Dan Claudiu Dănișor, *Actorii vieții politice*, Craiova, Editura Sitech, 2003, p. 105 și urm.; Grigore Geamănu, *Drept internațional public*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981, vol. I, p. 137 și urm.; Ioan Muraru, Simina Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, București, Editura Lumina Lex, 2001, p. 349 și urm.; Grigore Geamănu, *Principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967, p. 42.

² A se vedea Jean-Francois Niort, *La crise du Golfe et le droit international. Un rendez-vous manqué?*, în „La vie judiciaire”, n. 2350, 22/28–4–1991, apud Dominique Turpin, *Droit constitutionnel*, Paris, Presses Universitaires de France, 1992, p. 21.

numeroase texte internaționale³. De la acest concept vast și mult prea vag s-a trecut la cel de „drept de asistență umanitară” odată cu adoptarea, de către Adunarea generală a Națiunilor Unite, la 8 decembrie 1988, a Rezoluției 43–131 privind „asistența umanitară a victimelor catastrofelor naturale și ale altor situații de urgență de același fel”. Această rezoluție, „reafirmând suveranitatea, integritatea teritorială și unitatea națională a statelor și recunoscând că sarcina de a avea grijă de victimele catastrofelor produse pe teritoriul său (...) revine statului respectiv”, îi invită pe toți cei care au nevoie de o asemenea asistență să ușureze îndeplinirea acestei sarcini. Venind în aplicarea principiului subsidiarității, această rezoluție legitimează intervenția de urgență a organizațiilor non-guvernamentale sau a persoanelor private (medici, personal de prim-ajutor) în caz de catastrofe naturale sau alte situații asemănătoare (de exemplu, ajutorarea victimelor cutremurului din Armenia din 1989 sau a celui din India din 1993)⁴. Ea a fost sprijinită și completată prin Rezoluția 45–100 din 14 decembrie 1990 referitoare la instituirea culoarelor sau coridoarelor umanitare pentru facilitarea accesului la victime.

Aceste intervenții nu sunt de natură să atragă încălcarea suveranității statelor în cauză: „oferirea de ajutoare alimentare și sanitare unui stat a cărui populație este grav amenințată în ceea ce privește viața sau sănătatea sa nu poate fi considerată ca o intervenție ilicită în afacerile interne ale statului”⁵ deoarece are fundamente juridice solide atât în dreptul internațional general, cât și în dreptul internațional umanitar referitor la conflictele armate⁶.

Organizația Națiunilor Unite, mult timp fondată pe ideea că „orice stat are dreptul inalienabil de a-și alege sistemul său politic, economic, social și cultural fără nici un fel de ingerință din partea altui stat”⁷, a evoluat, în urma prăbușirii blocului comunist, spre un fel de universalizare, mai mult sau mai puțin impusă, a modelului economiei de piață și al democrației liberale, evoluție marcată de diversele rezoluții adoptate de Adunarea generală O.N.U.⁸. Secretarul general O.N.U. asigura, la 23 octombrie 1993, că „este de neconceput ca un stat să se ascundă în spatele paravanului suveranității pentru a batjocori, pe teritoriul său și la adăpostul acestuia, principiile democratice și drepturile omului”⁹. Această evoluție, confirmată

³ Declarația universală din 1948 (art. 3); Pactul de la New York privind drepturile civile și politice (art. 6) și drepturile economice, sociale și culturale (art. 12); Carta de la San Francisco (art. 55–56).

⁴ Dominique Turpin, *op. cit.*, p. 21.

⁵ Rezoluția finală a Institutului de Drept internațional, rostită în cadrul Congresului de la Saint-Jacques-de-Compostelle din 14 septembrie 1989.

⁶ De exemplu, art. 23 al celei de-a patra Convenții de la Geneva, din 12 august 1949, impune tuturor părților să „acorde libera trecere a bunurilor sanitare, obiectelor de cult, bunurilor indispensabile copiilor, femeilor însărcinate sau a celor care nasc”; art. 70 al Protocolului adițional nr. I din 1977 specifică: „atât părțile în conflict, cât și părțile contractante vor autoriza și facilita trecerea rapidă și fără piedici a coletelor, echipamentelor și personalului de prim-ajutor (...), chiar dacă acest ajutor este destinat populației civile a părții adverse”.

⁷ Rezoluția nr. 2625 a Adunării generale O.N.U. din 24 octombrie 1970.

⁸ Dominique Turpin, *op. cit.*, p. 23.

⁹ *Ibidem*.

de reuniunile asupra „dimensiunii umane” din cadrul Conferințelor asupra securității și cooperării în Europa (Viena – 1989, Copenhaga – 1990, Paris – 1990) și din cadrul Conferinței mondiale de la Viena asupra drepturilor omului (1993) a făcut ca O.N.U. să se angajeze din ce în ce mai mult în operațiunile de asistență umanitară și luptă împotriva loviturilor de stat (Haiti, Burundi). De asemenea, Consiliul de securitate a autorizat acțiunile militare pentru restabilirea democrației în temeiul Capitolului VII al Cartei (Rezoluția 917 din 6 mai 1994 pentru Haiti).

Semnarea, la Roma, la 17 iulie 1998, a Tratatului asupra statutului Curții Penale Internaționale Permanente, cu sediul la Haga, pentru judecarea autorilor genocidelor, crimelor contra umanității, crimelor de război constituie un real progres al luptei contra barbariei și nedreptății în lume¹⁰, progres discutabil însă având în vedere că astfel se instituie „un mecanism de constrângere internațională”, de „impunere a unui sistem politic și economic”¹¹.

Ulterior, ONU a adoptat numeroase documente prin care solicită permiterea accesului populației civile la ajutoarele umanitare în conflictele fără caracter internațional (spre exemplu, Rezoluția nr. 1265/1999 privind protecția populației civile în timp de conflict armat, precum și situațiile din Sudan, Congo și Afganistan).

Diversele probleme cu care se confruntă omenirea la nivel internațional (precum explozia demografică, traficul de droguri, terorismul internațional, probleme de mediu etc.) impun cooperarea interstatală pentru găsirea unor soluții, fapt ce generează creșterea fără precedent a interdependențelor între state și crearea unor noi organizații internaționale în interiorul cărora este regândit conceptul de suveranitate.

Edificarea și menținerea unor relații internaționale pașnice și a păcii mondiale impun, ca cerințe fundamentale, egalitatea suverană a statelor și principiul reciprocității. Astfel, manifestarea suveranității unui stat nu se poate face decât în condiții de reciprocitate¹², cu condiția respectării drepturilor altor state, a normelor și principiilor dreptului internațional și, în primul rând, a drepturilor omului, a respectului datorat vieții și condiției umane. În contextul vieții internaționale, suveranitatea își pierde caracterul de putere supremă și absolută, lăsând loc umanității și, implicit, „suveranității limitate”.

Noul mileniu a adus după sine transformări profunde pe harta actuală a lumii contemporane, divizată, în prezent, în state-națiuni, unele având o identitate națională și culturală relativ stabilă, altele situându-se în sfera de influență a marilor puteri consacrate pe scena mondială.

Globalizarea și-a făcut loc insinuant, erodând „zidul național” și impunând o nouă configurație mondială, prin tendințele de a șterge granițele fizice ale statelor și de a da naștere altui tip de frontiere, de regulă invizibile și de altă natură¹³.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Dan Claudiu Dănișor – *Actorii vieții politice*, Craiova, Editura Sitech, 2003, pp. 125–126.

¹² A se vedea Francois Luchaire, *La souveraineté*, în „Revue française de Droit constitutionnel”, no. 43/2000, pp. 455–456.

¹³ Costică Sillion, *Impactul globalizării asupra ordinii publice*, în *Spațiul sud-est european în contextul globalizării, Securitate și apărare*, vol. I, București, Universitatea Națională de Apărare Carol I, Sesiunea de comunicări științifice cu participare internațională, 2007, p. 29.

Modificarea granițelor tradiționale, ca efect al globalizării, a determinat schimbări esențiale în dezvoltarea relațiilor internaționale, în perceperea și conceperea rolului statului național în acest context.

În epoca modernă, conceptul de securitate era strâns legat de existența statului național, de dreptul acestuia la autoapărare în fața agresiunilor venite din partea altui/altor state prin folosirea forței armate, de unde și folosirea expresiei „securitate națională”.

În condițiile globalizării, noțiunea de securitate are o arie de cuprindere mult mai largă, înglobând, pe lângă dreptul fiecărui stat de a utiliza forța armată pentru a-și proteja proprii cetățeni, o gamă largă de domenii: securitatea energetică, securitatea economică, securitatea politică, socială, financiară, informațională, științifică și tehnologică, biologică, chimică etc., fiecare dintre aceste domenii corespunzând tuturor tipurilor posibile de agresiuni¹⁴. În literatura de specialitate au fost exprimate păreri¹⁵ potrivit cărora nu pot fi concepute mai multe tipuri de securități deoarece securitatea trebuie văzută ca un ansamblu unitar, însă s-a căzut de acord asupra faptului că nu există raporturi de excludere între diferitele nivele sau domenii ale securității – securitate energetică, securitate economică, securitate regională, securitate ecologică etc.

Dintre toate aceste tipuri de securitate, securitatea economică ocupă un loc deosebit de important pentru nivelul de trai și protecția socială a cetățenilor. În circumstanțele actuale, securitatea a devenit axul central pe care se fundamentează dezvoltarea economică a unui stat și bunăstarea socială a cetățenilor, iar securitatea economică este pilonul central de susținere a securității naționale a statului.

În esență, securitatea economică „vizează asigurarea condițiilor pentru menținerea activității economice în parametri normali și contracararea a numeroase tipuri de atacuri dintre care cele mai importante sunt: fraudele financiare; dependențe strategice; ciber-criminalitate; spionaj industrial; corupție; economie subterană”¹⁶. Securitatea economică ar trebui privită ca fiind: „un factor esențial al securității naționale și anume acela care asigură resursele și echilibrul dinamic al celorlalte componente ale acestui sistem (securitatea națională); una dintre dimensiunile securității naționale, regionale și planetare, deziderat al fiecărui individ, comunitate umană, stat național etc.; obiectiv prioritar al guvernelor, al organizațiilor regionale și internaționale care au ca menire asigurarea și garantarea securității umane globale; stare a economiei naționale văzută ca sursă și fundament al eradicării

¹⁴ Alfred Vasilescu, *Tipologia și trăsăturile specifice ale agresiunilor nonconvenționale la adresa securității naționale a statelor*, în *Perspective ale securității și apărării în Europa*, București, Universitatea Națională de Apărare Carol I, Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională, 2009, pp. 376–395.

¹⁵ Constantin Hlihor, *Politici de securitate în mediul internațional contemporan. Energia*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007, pp. 33–34.

¹⁶ Constantin Năstase, *Cooperarea economică – vector al securității și bunăstării*, în *Perspective ale securității și apărării în Europa*, București, Universitatea Națională de Apărare Carol I, Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională, 2009, p. 87.

sărăciei, foamei, inegalităților sociale și economice atât între indivizi, cât și diferite regiuni ale unor țări”¹⁷.

Regionalism cultural, regionalism politico-administrativ, regionalism economic – aceștia sunt pilonii pe care securitatea națională a fiecărui stat trebuie să se sprijine; pentru ca această construcție a securității să nu se prăbușească, acești piloni ar trebui mai întâi cunoscuți, apoi aplicați pentru a preveni orice situație generatoare de conflicte și instabilitate.

Tradițiile locale diverse, diferențele etnice reflectate în dialecte și religii diferite, au avut ca rezultat crearea țărilor multilingve ca formă de protecție a grupurilor minoritare, precum și la o autonomie administrativă a unor regiuni atât în statele cu regim totalitar, cât și în cele care aveau regim democratic. Acest fapt a generat o dorință de autonomie reală care a „degenerat” în independență impusă ca formă de drept internațional. Flexibilitatea necesară în regionalismul politico-administrativ a dus, sub forța și amenințarea armelor, la o devoluție a puterii legislative. Sub masca libertății cetățenilor de a hotărî și controla direct procesul politic, sub pretextul apărării drepturilor omului, s-a ajuns, în mod aberant și pleonastic, la distrugeri materiale și ucideri colective ca pe timpul pogromurilor naziste și epurărilor otomane. Erodați de elementul etnic, factorul economic exprimat prin federalismul fiscal și eficiența administrativă locală nu au putut opri izbucnirea unor războaie între foști parteneri.

Lungul șir de convenții internaționale (tratate, declarații) care s-au succedat după a doua conflagrație mondială a fost menit să limiteze dreptul statelor de a recurge în mod discreționar la mijloace și metode de război¹⁸, crimele de război fiind incriminate și sancționate ca fapte penale grave săvârșite pe timpul unui conflict armat prin încălcarea regulilor și principiilor privitoare la purtarea războaielor prevăzute de dreptul internațional umanitar.

Principiul necesității¹⁹ (care mai nimerit ar fi fost să se numească principiul proporționalității) constă în faptul că statele beligerante nu au dreptul de a folosi forța dincolo de limitele necesare atingerii scopului urmărit (anume victoria asupra inamicului, și nu nimicirea lui). Acest principiu a fost și, din păcate, este deseori înfrânt, mai ales când „dreptul forței întrece forța dreptului”, căci nimeni nu ar putea spune cu certitudine care sunt limitele dincolo de care inamicul e nimicit.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Expresia „mijloace de război” definește armele și sistemele de arme prin care se exercită materialmente violența împotriva inamicului. Expresia „metode de război” exprimă procedeele tactice și strategice utilizate în caz de conflict armat pentru a obține victoria asupra adversarului (rezultă că aceste procedee constau în folosirea efectelor armelor combinate cu mișcarea și surpriza). A se vedea în acest sens I. Cloșcă, I. Suceavă, *op. cit.*, p. 105.

¹⁹ În evul mediu a apărut principiul cavalerismului (un soi de fair-play medieval care consta în respect reciproc și corectitudine în atac și apărare în scopul de a împiedica manifestări de cruzime față de răniți, prizonieri și populația civilă). Principiul era suspendat în privința reprimării răscoalelor țărănești el găsindu-și aplicarea doar între feudali. A se vedea Gr. Geamănu, *Drept internațional public*, vol. II, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, pp. 443–444.

Conform principiului umanității, beligeranților nu trebuie să le fie permisă folosirea acelor forme de violență care nu sunt necesare pentru obținerea victoriei, deoarece războiul reprezintă un raport între state, și nu între indivizi²⁰. Acest principiu apare ca fiind o dezvoltare, o precizare a principiului necesității, părțile la un conflict armat având un drept limitat în alegerea mijloacelor și metodelor de război²¹. Utilizarea mijloacelor și metodelor de război trebuie să fie diferențiată în funcție de obiectivele militare sau nemilitare²² ale adversarului, atacurile urmând a fi îndreptate doar împotriva primelor (nu și împotriva populației, persoanelor sau bunurilor civile). Acest principiu rezultă din consacrarea ideii că singura rațiune și scop legitim al războiului este slăbirea forțelor armate adverse²³.

Procesul de globalizare a cuprins inițial sfera economică, extinzându-se apoi treptat asupra relațiilor sociale, culturale și politice, asupra domeniului securității naționale, al drepturilor omului etc.

În primă fază, globalizarea de natură economică a însemnat extinderea piețelor și a economiilor naționale pe plan mai întâi regional și ulterior pe plan mondial, ca urmare a recunoașterii liberei circulații a persoanelor, bunurilor, serviciilor și capitalurilor, a dezvoltării relațiilor dintre agenții economici publici și privați, a implementării principiilor liberei concurențe și a liberei inițiative. Totodată, extinderea fenomenului globalizării la cel mai înalt nivel – cel mondial – a fost favorizată și de alți factori: conștientizarea dezavantajelor economiilor centralizate, închise, caracteristice regimurilor dictatoriale, și dispariția fundamentelor ideologice în desfășurarea și întreținerea relațiilor economice dintre state.

Nu trebuie să uităm că globalizarea este un fenomen complex, cu multiple implicații de natură economică, politică, socială (demografică, culturală, religioasă),

²⁰ M.A. Marin, *The Evolution and Present Status of the Laws of War*, în „Recueil des cours”, 1957, II, vol. 92, p. 639, citat de A.I. Dușcă, D. Dănișor, T.E. Danciu, *Discuții privind conflictele armate și protecția mediului înconjurător*, în „Revista de Științe Juridice”, nr. 4/2006, pp. 118–119.

²¹ Principiul limitării dreptului de recurgere la forță este exprimat astfel în documentele internaționale: „beligeranții n-au un drept nelimitat în alegerea mijloacelor folosite spre a provoca pierderi inamicului” (art. 22 din Regulamentul legilor și obiceiurilor războiului terestru anexat la Convenția a IV-a de la Haga din 1907; art. 35 din Protocolul I de la Geneva din 8 iunie 1977). A se vedea I. Cloșcă, I. Suceavă, *op. cit.*, p. 107.

²² Pentru a stabili distincția între obiectivele militare și obiectivele nemilitare (sau civile) au fost utilizate mai multe criterii: fie „interesul militar pe care (direct sau indirect) un obiectiv îl prezintă”, fie „interesul militar general acceptat”, fie „avantajul militar deosebit pe care un obiectiv îl conferă”. Conform dicționarului de drept internațional public: obiectivul militar este alcătuit din bunuri care, prin natura, amplasamentul, destinația sau utilizarea lor aduc o contribuție efectivă acțiunii militare și a căror distrugere totală sau parțială, capturare sau neutralizare oferă un avantaj militar precis. Din punct de vedere juridic, obiectivul militar se caracterizează prin trei elemente esențiale: a) natura bunurilor, amplasarea lor și destinația eminent militară; b) contribuția efectivă, directă și indirectă pe care acestea o aduc la acțiunea militară și c) avantajul militar precis. Potrivit legilor aplicabile în caz de conflict armat, doar obiectivele militare pot fi atacate de beligeranți iar în caz de dubiu asupra caracterului unui bun care este în mod normal afectat uzului civil este prezumat a nu fi utilizat pentru a aduce o contribuție efectivă acțiunii militare. A se vedea I. Cloșcă, I. Suceavă, *op. cit.*, p. 201; Gr. Geamănu, *op. cit.*, p. 456.

²³ După cum rezultă din Declarația de la Sankt Petersburg din 11 decembrie 1869.

militară și ecologică, toate acestea producând efecte în plan juridic care pot fi atât pozitive, cât și negative. Cunoașterea și înțelegerea acestor beneficii și dezavantaje este deosebit de importantă deoarece interacțiunile dintre ele pot fi distructive și pot crea noi riscuri, pericole și amenințări la adresa drepturilor omului, în general, și la adresa demnității și securității umane, în special: „Evenimentele actuale din mediul internațional sunt efectul pervers al globalizării deoarece criza economică, deși pornită la nivel național, a atins foarte rapid dimensiuni planetare”²⁴.

Globalizarea a adus cu sine și numeroase speranțe și idealuri pe care atât națiunile, cât și indivizii și le doreau împlinite: „marea speranță a globalizării constă în faptul că va contribui la creșterea nivelului de trai din întreaga lume: țările sărace vor avea acces la piețele străine pentru a-și putea vinde produsele, investitorii străini vor putea pătrunde pe piețele lor pentru a facilita obținerea unor produse noi la prețuri mai mici, iar granițele se vor deschide, astfel încât oamenii să poată călători în alte țări pentru a se instrui, pentru a lucra și pentru a trimite acasă banii câștigați, ca să-și ajute familiile și să pună bazele unei noi afaceri”²⁵. Aceste speranțe pentru o viață mai bună nu sunt străine de ocrotirea demnității umane prin asigurarea unui nivel decent de trai chiar pentru categoriile cele mai dezavantajate ale populației, prin consolidarea principiului solidarității sociale²⁶ și garantarea unor drepturi de asigurări și asistență socială care să protejeze cetățeanul în cazul producerii unor riscuri sociale.

În ciuda acestor așteptări optimiste, realitatea a demonstrat că doar puține au fost statele care au avut de câștigat de pe urma globalizării, în sensul că Produsul Intern Brut (PIB) a crescut, însă nici măcar în aceste situații globalizarea nu a fost de natură să atragă avantaje pentru majoritatea locuitorilor țărilor respective. Deși este aproape unanim recunoscut faptul că globalizarea prezintă avantajele ei, care au prevalat asupra dezavantajelor, există și „motive de îngrijorare”²⁷ care, negestionate în mod corespunzător, s-ar putea transforma în elemente de risc la adresa drepturilor omului în general, asupra demnității umane, în special:

a) globalizarea este guvernată de legi nedrepte care avantajează doar statele industrializate dezvoltate;

b) globalizarea acordă prioritate valorilor financiare înaintea altor valori, cum ar fi preocuparea pentru drepturile omului, pentru mediul înconjurător sau pentru viața însăși;

²⁴ Mihai Marcel Neag, *Implicațiile crizei globale asupra formelor și metodelor de asigurare a securității umane*, în *Perspective ale securității și apărării în Europa*, București, Universitatea Națională de Apărare Carol I, Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională, 2009, p. 92.

²⁵ Joseph Stiglitz, *Mecanismele globalizării*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 20.

²⁶ Principiul solidarității sociale se reflectă în faptul că „cetățenii își asumă reciproc obligații în schimbul cărora beneficiază de drepturi pentru prevenirea, limitarea sau înlăturarea riscurilor sociale prevăzute de lege” (R.C. Radu, *Elemente de dreptul securității sociale*, Craiova, Editura Aius, 2009, p. 25). Pentru detalii, a se vedea și D.C. Dănișor, *Constituția României comentată. Titlul I. Principii generale*, București, Editura Universul Juridic, 2009, p. 166.

²⁷ Joseph Stiglitz, *op. cit.*, p. 23.

c) modalitatea de gestionare a globalizării a afectat suveranitatea țărilor în curs de dezvoltare, capacitatea acestora de a lua decizii, subminând democrația;

d) deși adepții globalizării au afirmat la unison că toată lumea va avea de câștigat din punct de vedere economic, există dovezi incontestabile că multe state au avut de pierdut;

e) sistemul economic impus țărilor în curs de dezvoltare este, în unele cazuri, inadecvat realităților naționale sau chiar dăunător.

O problemă recent apărută la nivel internațional, dar care nu dă nici un semn de redresare, este degradarea bunăstării și a nivelului de trai al indivizilor, indiferent de statul ai cărei resortisanți sunt, pe fondul apariției crizei economice. Evident, este vorba despre criza economică globală care a afectat toate statele lumii, iar întrebarea care se ridică în mod inerent este dacă și în ce măsură criza economică internațională poate fi o amenințare la adresa drepturilor omului și, implicit, la adresa demnității. Incontestabil, criza a afectat economia națională a mai tuturor statelor, prezentând interes și stârnind îngrijorare pentru forurile naționale și internaționale. Având în vedere legătura indisolubilă dintre drepturile omului și noțiunea de „stat al bunăstării”²⁸, orice tip de amenințare îndreptată din interior sau exterior împotriva capacității economice reprezintă o agresiune la adresa individului și a demnității sale. Înlăturarea factorilor de risc și a vulnerabilităților, aceste „amenințări potențiale, structurale și permanente”²⁹, reprezintă cele mai sigure căi și mijloace de prevenire și protecție utilizate de către factorii politici de decizie în gestionarea politicilor economice și de securitate.

Efectele unor dificultăți de ordin economic sunt mult amplificate în condițiile globalizării, din cauza unor factori precum creșterea competiției, amplificarea comerțului ilegal, proliferarea muncii la negru, creșterea inflației și șomajului etc. De altfel, unul dintre cele mai grave efecte ale crizei economice mondiale este acela că a determinat o anumită constrângere a bugetelor de stat, reflectată mai ales în limitarea cheltuielilor cu salariile personalului bugetar, precum și a celor destinate pentru plata drepturilor de asigurări sociale și de asistență socială. Evident că efectele crizei economico-financiare au fost resimțite din ce în ce mai puternic la nivel național, mai ales de economiile în curs de dezvoltare sau în tranziție, nivelul programat al bugetelor sociale nu a mai putut fi susținut și astfel nu au mai putut fi acoperite nevoile unei mari părți a populației. Costurile planurilor de salvare și relansare economică, precum și presiunile deficitelor bugetare în creștere au avut un impact negativ asupra obiectivelor și programelor din domeniul securității sociale.

Prin urmare, efectele oricărei crize economice de amploare se răsfrâng în mod nedorit asupra capacității statului de a satisface la un nivel acceptabil toate necesitățile în materie de protecție socială a cetățenilor, în sensul diminuării acesteia.

²⁸ A se vedea Mariana Iovițu, *Bazele politicii sociale*, București, Editura Eficient, 1997, pp. 182–183.

²⁹ Radu-Sebastian Ungureanu, *Extinderea conceptului de „securitate”*, în Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu (coord.), *Manual de relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 191.

Migrația, depopularea, competiția orizontală sau verticală³⁰ pot pune în pericol nu numai siguranța indivizilor, ci și securitatea și bunăstarea acestora. Astfel, deși fenomenul migrației are rădăcini istorice în România, țara noastră fiind prima ca volum al migrației în spațiul UE, încă nu se acordă atenția necesară unui proces cu implicații profunde pe termen lung asupra stabilității interne și securității naționale. Se poate afirma că migrația internațională în scopul găsirii unui loc de muncă reprezintă o dimensiune incomplet dezvoltată a globalizării, fiind totodată un exemplu al modului în care a fost promovată globalizarea până în prezent. În contextul intensificării migrației internaționale, stabilirea unor mecanisme transparente care să canalizeze migrația spre modalități sigure, legale și umane, va deveni stringentă pentru maximizarea beneficiilor care rezultă din acest proces și pentru minimizarea riscurilor. Un eșec în această direcție nu numai că va afecta negativ creșterea economică și prosperitatea globală, dar va alimenta migrația ilegală, traficul cu ființe umane și alte activități ilicite. Modul în care migrația va fi dirijată în interesul statelor, dar și al indivizilor, va reprezenta o mare provocare a secolului XXI. Migrația, fie ea voluntară sau forțată, este tot mai evident legată de alte aspecte presante, precum dezvoltarea, comerțul sau drepturile omului, iar reconsiderarea acestora trebuie să constituie parte integrantă atât în managementul conflictelor naționale, regionale sau locale (frecvent pot izbucni conflicte de ordin etnic sau religios, prin intrarea pe teritoriul unui stat a numeroși indivizi de aceeași etnie, religie etc.), cât și în rezolvarea conflictelor internaționale, construirea și menținerea păcii.

O altă amenințare specifică la adresa individului, care a devenit „vizibilă” tot în contextul globalizării, este deteriorarea mediului înconjurător: „Amenințările provenite din sectorul mediului înconjurător sunt, probabil, printre cele mai complexe, mai ales datorită implicațiilor oricărei intervenții”³¹. Prin efectele dezastruoase pe care le pot avea, aceste amenințări nu pot fi ignorate în procesul de prevenire și sancționare a tuturor faptelor prin care se încalcă drepturile omului și demnitatea umană: catastrofe naturale sau accidente nucleare provocate de factorul uman, poluare, degradarea mediului prin exploatare etc.

O problemă actuală este aceea a crizei resurselor, componentă importantă a fenomenului globalizării, fenomen care pentru țările în curs de dezvoltare bogate în resurse a adus mai mult minusuri decât plusuri: „blestemul resurselor naturale nu este o consecință a sorții, ci o opțiune”³². Recunoașterea drepturilor omului nu înseamnă că oamenii pot irosi resursele naturale în favoarea intereselor lor egoiste. Demnitatea umană este inseparabilă de menirea ființelor umane de a avea grijă de lumea în care trăiesc, de a fi moderați în satisfacerea nevoilor lor, de a păstra bogăția, varietatea și frumusețea naturii, de a respecta drepturile animalelor și de a ocroti speciile aflate pe cale de dispariție.

După căderea regimurilor comuniste și a discreditării ordinii și ideologiei promovate de acestea, discuțiile cu privire la drepturile omului au luat o altă direcție, ridicându-se problema apariției unor drepturi colective ale omului. Astfel, s-a avansat

³⁰ *Ibidem*, p. 190.

³¹ *Ibidem*, p. 191.

³² Joseph Stiglitz, *Mecanismele globalizării*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 133.

idea preluării în textul universal al drepturilor omului a așa-numitelor „drepturi de solidaritate”, printre care se numără, în primul rând, *dreptul la pace, dreptul la dezvoltare și dreptul la un mediu curat*. Chiar dacă acestea sunt țeluri nobile și deosebit de importante pentru întreaga societate, au existat discuții controversate, punându-se sub semnul întrebării integrarea acestor drepturi colective în aceeași categorie cu drepturile individuale³³ și susținându-se că acestea „nu trebuie incluse în drepturile omului, ci în ordinea juridică pozitivă”³⁴.

Drepturile de solidaritate postulate reprezintă, fără excepție, expresia unor interese colective și presupun acțiuni politice active care, nu de puține ori, sunt sortite eșecului. Filosofia drepturilor omului a presupus însă mereu că drepturile omului sunt drepturile morale și inalienabile ale indivizilor, pe care toate statele trebuie să le respecte.

Luând în calcul toate aceste riscuri, nu trebuie să uităm, în egală măsură, că: „(...) la nivel global lumea continuă să rămână puternic conflictuală. Motoarele conflictelor operează atât în domeniul accesului la resurse, la mecanismele de distribuție ale acestora și la piețele de desfacere, cât și în cel al diferențelor identitare de natură civică, etnică, religioasă, culturală sau ideologică. Probabilitatea unui conflict militar de mare amploare este redusă, în timp ce conflictele regionale și cele interne pot fi mai frecvente, iar efectul lor – direct sau cumulat – tinde să devină tot mai greu de controlat”³⁵.

HUMAN DIGNITY AND THE CHALLENGES OF THE CONTEMPORARY WORLD

(Abstract)

The new millennium brought profound changes on the present map of the contemporary world, nowadays divided into nation-states, some of them having a relatively stable national and cultural identity, others being placed within the sphere of influence of the great established powers of the world stage.

Globalization has developed gradually, pervasively, eroding the “national wall” and forcing a new world configuration, through the tendencies of abolishing the physical state borders and of creating another type of frontiers, usually invisible and of a different nature. The modification of the traditional borders, as a result of globalization, has brought about essential changes in developing the international relations, in perceiving and conceiving the role of the national state in this context.

Keywords: globalization, national identity, contemporary world, economic crisis, state.

³³ Guy Haarcher, *The idea of equality*, în *Egalité IX*, Bruylant, Bruxelles, 1984, pp. 176–196; Jean Rivero, *Vers de nouveaux droits de l’homme*, în „Revue des Sciences morales et politiques”, nr. 4/1982, pp. 673–686, apud I. Dogaru, D.C. Dănișor, *Drepturile omului și libertățile publice*, Chișinău, Editura Zamolxe, 1998, p. 48.

³⁴ Gheorghe Dănișor, *Filosofia drepturilor omului*, București, Editura Universul Juridic, 2011, p. 87.

³⁵ Strategia de Securitate Națională a României, București, 2007, p. 10.